

VALKOISUUDESTA JA RISTEYKSISTÄ

Yhteisajattelua Leena-Maija Rossin kanssa

Anna Puhakka ja Riikka Taavetti

Keskusteluartikkelissa väitöskirjatutkija Anna Puhakka ja yliopistonlehtori Riikka Taavetti pohtivat Leena-Maija Rossin kirjoitusten avulla valkoisuutta, rotua ja niiden risteämisiä sukupuolen, seksuaalisuuden ja ruumiin koon kanssa. Vuoropuhelussaan he keskittyvät erityisesti tutkimukseen ja yliopistolla opettamiseen liittyviin kysymyksiin. Keskustelu on käyty sähköpostikirjeenvaihtona kevään 2022 aikana.

• • •

Anna: Oli hienoa, Riikka, kun ehdotit yhteiskirjoittamista Leena-Maijan juhlaulkaisuun. Erityisesti viime aikoina olen miettinyt paljon valkoisuuteen ja rasismiin liittyviä asioita, ja oli helpompaa antautua pohdintoihin hyvässä seurassa etenkin, kun tutkimuskohteena ne ovat minulle aika uusia. Itse asiassa siinä toistaiseksi ainoassa tekstissä, jossa olen rodullistamista käsitellyt (Puhakka 2019), totesin lopuksi, että ”rodun”, lihavan ruumiillisuuden ja sukupuolen yhteenkietoutumia oli pulmallista erotella.

Riikka: En ole todellakaan itsekään mikään asiantuntija tässä aiheessa: olen kirjoittanut samoin yhden artikkelin suomalaisen valkoisuuden rakentumisesta 1990-luvun alun seksielämäkerroissa (Taavetti 2022), mutta muuten en ole omissa tutkimuksissani käsitellyt valkoisuutta. Olen pidempään miettinyt, että haluaisin pohtia aihetta laajemmin ja olen kokenut, että juuri opetuksen osalta valkoisuuden ja suomalaisuuden raken-

tuminen on aihepiiri, jonka käsittelyä ei oikein voi välttää. Ajattelen ehkä myös, että yhteiskirjoittamisesta voisi tulla mielenkiintoista juuri siksi, että meistä kumpikaan ei ole ensisijaisesti rodun tai valkoisuuden tutkija, mutta haluamme siitä huolimatta tutkija-opettajina miettiä, mitä valkoisuuden purkaminen ja antirasismi yliopisto-opetuksessa voisi tarkoittaa.

Anna: Ehdottomasti! Yliopisto-opetuksen valkoisuudesta puheen ollen, olen hiljattain havahtunut siihen, miten hämmästyttävän vähän rasismia ja valkoisuusnormia käsiteltiin vaikkapa globaalien kehitystutkimuksen opinnoissa Ruotsissa viitisentoista vuotta sitten. Esimerkiksi taloudellisista rakenteellisista epäoikeudenmukaisuuksista puhuttiin, mutta en muista, että keskustelua rasismista yliopistolla tai luokkahuoneessa olisi käyty. Ajat ja osin henkilökunta ovat toki muuttuneet sittemmin.

Riikka: Kiinnostavaa, etteivät rotuun ja rasismiin liittyvät kysymykset olleet tuolloin esillä. Olin samoihin aikoihin vaihto-opiskelijana Alankomaissa ja muistan lukukauden Utrechtissa erityisesti siitä, miten siellä aloin ajatella itseäni valkoisena. Toki siis olin ennen sitäkin tiennyt olevani valkoinen ja että siihen liittyy kaikenlaisia etuoikeuksia, mutta siellä vasta ymmärsin, mihin kaikkeen ihonvärini oikeastaan vaikuttaa ja millaisen aseman se minulle eri tilanteissa tuottaa.

Minulla on pyörinyt päässä Leena-Maijan kommentti, jonka hän esitti

SQS
1/2022

21

Pervopeili
Keskustelua

Anna
Puhakka
ja
Riikka
Taavetti

muistaakseni feministisen yliopistopedagogiikan kurssilla keväällä 2018. Leena-Maija totesi, miten ”rodullistettu”-sanana pulmana on, että sitä käyttämällä tulee ohitetuksi, että myös valkoisuus on rotu. Leena-Maija muistaakseni sanoi suunnilleen, että me valkoisethan rodullistamme itseämme ja toisiamme koko ajan ”aivan vimmatusti”.

Anna: Leena-Maija on kyllä osuvien huomioiden mestari! Muistan, miten aikanaan hänen heteronormatiivisuutta käsittelevä artikkelinsa (Rossi 2006) avasi silmiä ja innosti. Lisätään siis helmien listaan tuo, miten me valkoiset rodullistamme itseämme ja toisiamme koko ajan ”aivan vimmatusti” – mitä ajattelet hänen sillä tarkoittaneen?

Riikka: En tietysti muista Leena-Maijan lausetta ihan tarkalleen, enkä oikein kunnolla edes kontekstia, johon se liittyi, mutta ajattelen hänen vastustaneen ajatusta, että valkoisuus olisi neutraaliutta ja ikään kuin eitekemistä siinä missä ei-valkoisuus olisi näkyvää, tunnistettavaa ja selkeästi tekojen tulosta.

Minusta siinä, miten Leena-Maija analysoi valkoisuutta, on todella arvokasta vertaaminen yhdysvaltalaiseen keskusteluun. Leena-Maija kirjoittaa (Rossi 2015, 135), miten toisin kuin Yhdysvalloissa, ”suomalaisessa kulttuurissa valkoisuutta ei ole toistuvasti esitetty asettamalla sitä vastakkain mustien hahmojen kanssa”. Leena-Maija käsittelee tässä kohtaa populaarikulttuuria, erityisesti televisiota, ja pohtii, miten pitkään Suomessa valkoisuudesta poikkeamista esittivät vain romanihakmot.

Leena-Maijan kuvauksen siitä, miten valkoisuus on ollut oletusarvoista, normatiivista ja näkymätöntä, voisi suoraan siirtää koskemaan akateemista maailmaa. Myös akateemisen valkoisuuden ja sen seurausten analysointi on todella vaikeaa – se ei ikään kuin ole ”mitään”. Samoin se, miten valkoisuus ja suomalaisuus yhtenevät (Rossi 2015, 138), on surullisen totta monissa tilanteissa yliopistolla, kun ei-valkoiseksi rodullistettua puhutellaan läh-

tökohtaisesti englanniksi tai oletetaan hänen olevan vaihto-opiskelija tai -tutkija. Tällaisia oletuksia ei epäilemättä useimmiten tehdä pahantahtoisesti, ja esimerkiksi englanniksi puhuttelu on usein eräänlaista väärinkohdistettua kohteliaisuutta, yritystä puhua toiselle kielellä, jota hänen arvellaan varmimmin ymmärtävän. Siitä huolimatta nämä tilanteet osoittavat, keiden katsotaan kuuluvan joukkoon ja keiden ei.

Anna: Minua jäi pohdituttamaan tuo huomiosi siitä, että akateeminen valkoisuus ja sen seuraukset ”eivät ikään kuin ole ’mitään’”. Tulkitseen tuon tarkoittavan näkymättömyyttä; ja toden totta, miten analysoida näkymätöntä? Leena-Maija (Rossi 2015, 155) kirjoittaakin haluavansa mieltä juuri sitä, ”kuinka valkoisuutta voi tehdä *näkyväksi* ilman, että se samalla normalisoituu ja luonnollistuu uudelleen” (kursivointi minun). Eli miten vältämme valkoisuutta tarkastellessamme – vaikka teemme sen nimenomaan kriittisesti! – sen asettamisen jälleen etusijalle (mt. 153–154)?

Yksittäistapauksia vai rakenteellista rasismia?

Riikka: Lisäksi ihminen voi määrittyä ei-valkoiseksi – ja sen seurauksena ei-suomalaiseksi – myös tilanteissa, joissa häntä ei nähdä. Tästä esimerkiksi käy syksyllä 2021 Helsingin yliopistossa vastaan tullut tapaus. Siinä Teologiselle tiedekunnalle työskennellyt henkilö etsi islamin tuntiopettajaa tiedekunnassa opiskelevien joukosta. Työntekijä soitti niille opiskelijoille, joiden hän päätteli heidän sukunimensä perusteella olevan suomalaisia (Parikka 2021a). Ymmärtääkseni tausta-ajatuksena oli, että nimen perusteella suomalaiseksi oletetut olisivat sekä suomen kielen taitoisia että kykeneviä opettamaan islamia tunnustuksettomasti, kuten sitä opetussuunnitelman mukaan kuuluu peruskoulussa opettaa.

Itseäni kiinnosti – ja hirvitti – tässä tapauksessa se, miten ilmiselvänä ja suorastaan julkeana tällainen ulossulkeminen yliopistossa näyttäytyi.

Tuntiopettajaa etsinyt työntekijä oli aivan avoimesti kertonut valinneensa nimen perusteella ne, joille hän soitti. Hän ei siis ollut pitänyt toimintatapaa lainkaan pulmallisena. Minulle tämä kertoo siitä, miten kyse ei ole yhden ihmisen erehtymisestä vaan rakenteesta, joka ei lainkaan tunnista suomalaisuuteen liitettyjä oletuksia ja etuoikeuksia.

Anna: Näin on. Olen myös hahmottanut osan ”Meillä on nollatoleranssi rasismille” -lausunnoista osoituksina tällaisesta rakenteesta: toteamalla organisaation nollatoleranssi napakasti kielletään rasismien ja rasistisen kohtelun olemassaolo rakenteellisen tason ilmiöinä. Kuvaamasi kaltainen tapaus kääntyy näin ”valitettavaksi yksittäistapaukseksi”. Minusta tuntuu, että rasismien mieltäminen vääräksi ja pahaksi itse asiassa lisää rasismien tabuluonnetta ja tyrehdyttää keskustelua sen sijaan, että se kannustaisi miettimään, mitä voidaan tehdä. Samalla kun yhtäällä rasismikeskustelu on hädin tuskin alkanut, toisaalla ollaan ymmärrettävästi väsyneitä samojen perusasioiden toistamiseen, joita rakenteellisesti etuoikeutetut eivät tunnu haluavan kuulla (esim. Rask 2022).

Riikka: Leena-Maija (Rossi 2015, 166) mainitsee, miten myös Suomessa olemme eläneet lapsuudestamme asti rodullistavien viestien ympäröimänä. Yksi näistä viesteistä nousi syksyllä 2021 keskustelun kohteeksi, kun Helsingin yliopiston maantieteen opiskelijoiden fuksiaisissa oli pukeutettu Afrikan tähti -pelin hahmoiksi. Asian ongelmallisuuden otti esiin saksalainen, afrikkalaistaustainen opiskelija. (Parikka 2021b.) Keskustelussa oli joitain väärinkäsityksiä, kuten se, että opiskelijat olisivat suoraan pukeutuneet orjiksi ja orjakauppiaiksi, ja hyvin nopeasti keskustelu levisi loukkaantumisten päivittelyksi ja kauhisteluksi siitä, että jotkut haluavat ”kieltää” Afrikan tähden pelaamisen, sekä kyseiseen opiskelijaan kohdistuneeksi avoimeksi rasismiksi.

Keskustelussa oli kiinnostavaa se, miten monille suomalaisille tuntui olevan täysin mahdotonta nähdä, että Afrikan tähti -pelissä olisi mitään kolonialis-

tista, ja tällaisen aiheen mainitseminenkin koettiin loukkaavaksi. On vaikea keksiä, mikä olisi selvemmin kolonialistista kuin peli, jossa tarkoituksena on kerätä villiksi ja asumattomaksi kuvatun maanosan luonnonvaroja. Vaikka pelin aiheena ei ole orjakauppa, siinä on kuitenkin esimerkiksi orjarannikko, jonne osuessaan pelaaja jää vangiksi kolmen vuoron ajaksi.

Pelin yhteydet kolonialismiin ovat siis ilmeisiä, eikä tässä pitäisi olla mitään yllättävää. Suomenkin historia on monin tavoin kietoutunut yhteen kolonialististen maailmanjärjestysten kanssa (tästä aiheesta esim. Lahti ja Kullaa 2020). Sanomattakin pitäisi olla selvää, ettei tästä seuraa, että Afrikan tähti -peli pitäisi kieltää tai että jokainen sitä pelaava olisi kolonialismin kannattaja tai rasisti. Moni huomauttikin keskustelussa, että esimerkiksi lasten kanssa pelatessa Afrikan tähti mahdollistaa myös kolonialismiin ja globaaliin eriarvoisuuteen liittyvistä teemoista keskustelemisen ikäkausitasoisesti.

Anna: Minulle nousi mieleen kokemus joidenkin vuosien takaa (nykyisestä Pohjois-)Makedoniasta, jossa olimme eräässä kylässä seuraamassa karnevaalijänkkä kulkuetta. Moninaisten hahmojen joukossa oli myös yksi natsi-Saksan univormuun ja tunnuksiin pukeutunut hahmo. Tuntui, että osallistujille asiassa ei ollut mitään outoa, vaan asu symboleineen oli suht viatonta, karnevaaliin kuuluvaa hupia. Seurueessamme ollut itävaltalainen taas oli ymmärrettävästi tyrmistynyt eikä voinut uskoa, että jostain niin hirvittävästä tunnuttiin laskettavan leikkiä.

Ajatella, miten joitain asioita tehdään pitkäänkin, ja aikaa myöten ne sitten normalisoituvat tai luonnollistuvat. Tästä kai juontuvat perustelut sille, että perinteikkääseen lautapeliin ”ei saa koskea” ja/koska ”en ole ikinä pitänyt peliä rasistisena”. Jollekulle toiselle samat toimintatavat näyttävät irvokkaina ja kertakaikkisen ulossulkevinä. Ja kuten sanoit, Afrikan tähden kolonialistisuutta on työstä kieltää (esim. Löytty 1997).

Rodun, queerin ja lihavan ruumiillisuuden leikkauspisteitä

Anna: Mietinkin, voisiko antirasistisessa työssä olla hyötyä tutun tekemisestä vieraaksi; ehkä voisi puhua myös queeriyttämisestä? Voi olla hankalaa nähdä rakkaan lapsuusmuiston heijastelevan kolonialistista maailmanjärjestystä, mutta jos samantyyppinen dynamiikka tulee näkyväksi ihan toisessa kontekstissa (kuten omalla kohdallani ulkomailla karnevaalikulkuessa), se saattaa pysäyttää kyseenalaistamaan totuttua: miksi *tu* mieltyy rasismiksi ja muukalaisvihaksi mutta *tämä* taas ei?

Riikka: Hienosti tiivistetty! On varmaan juuri noin, kuten kuvasit. Kirjassaan Leena-Maija käsittelee myös valkoisuuden tutkimusta ja pohtii, miten sitä on kritisoitu valkoisuuden asettamisesta taas uudelleen keskiöön. Tämä liittyy myös kysymykseesi siitä, miten tehdä näkyväksi valkoisuutta, joka tuntuu pakenevan tarkastelua. Leena-Maija (Rossi 2015, 157) liittää tämän tutkimussuunnan queer-tutkimuksesta ammentavaan heteroseksuaalisuuden tutkimukseen, johon on kohdistettu vastaavaa kritiikkiä. Hän näkee yhtenä valkoisuustutkimuksen antina valkoisuuden sisäisten erojen näkyväksi tekemisen ja ihonvärien vastakkainasettelujen purkamisen. Tälle onkin hyvät perusteet, sillä historiallisesti monet ryhmät ovat liikkuneet ei-valkoisuuden ja valkoisuuden välillä.

Suomalaista keskustelua ei ehkä helpota se, että yksi valkoisuuden ja ei-valkoisuuden välillä häilyneistä ryhmistä ovat suomalaiset, kuten Leena-Maijakin (Rossi 2015, 165) toteaa. Historiallisesti on paljon esimerkkejä siitä, miten suomalaisia on käsitelty rodullisesti alempiarvoisina ja miten tätä asemaa välttääkseen suomalaiset ovat pyrkineet osoittamaan läntisyyttään ja skandinaavisuuttaan ja irrottautumaan itäiseksi ymmärretystä. Tämä asetelma sitten vuorostaan vahvistaa läntisen ymmärtämistä parempana ja ”valkoisempana” kuin itä. Leena-Maija (Rossi 2015, 167) pohtii valkoisuuden sisäisiä eroja ennen kaikkea sukupuolen ja seksuaalisuuden näkökulmasta. Itseäni kiinnostaa taas se, milloin ei-valkoiseksi määrit-

tyykin joku, joka olisi kaikilla tavoin ihonväriä katsoen itsestään selvästi valkoinen. Esimerkiksi venäläisiin kohdistuva rasismi Suomessa on hyvä esimerkki siitä, etteivät valkoisuus hierarkkisena positiona ja valkoisuus ihonvärinä ole sama asia.

Anna: Mahtaisiko tutun vieraaksi tekeminen tai queeriyttäminen siis olla väylä paitsi antirasistisen työn tekemiseen myös oman etuoikeutetun aseman tarkasteluun ja liittolaisena toimimiseen?

Riikka: Ehkä voisi, ja tämän voisi vielä palauttaa Leena-Maijan huomioon sitä, miten me valkoiset tuotamme valkoisuutta. Olen itse aika varovainen siinä, miten sovellan queer-teoreettisia ajatuksia rodusta käytävään keskusteluun, koska en koe tuntevani rodullistamista koskevaa keskustelua riittävän hyvin ja koska rodullistaminen ja seksuaalisuuden tai sukupuolen tuottaminen eivät kuitenkaan ole prosesseina kovin samanlaisia. Mutta ehkä jotain samaa on siinä, että samoin kuin mieheys näyttyy neutraalina ei-sukupuolena, valkoisuus näyttyy neutraalina ei-rotuna, mutta jos niitä alkaa tarkastella lähemmin, selviää, että itse asiassa molempien neutraaliuden ylläpito vaatii valtavasti työtä ja suoranaista väkivaltaa niiden ulossulkemisessa, jotka uhkaavat horjuttaa hegemonista asemaa. Ja ehkä voi ajatella, että samalla tavalla kuin miehet vartioivat mieheyden rajoja, me valkoiset vartioimme omaa ja toistemme valkoisuutta – eli siis rodullistamme toisiamme ”aivan vimmatusti”.

Anna: Kiitos kun palasit valkoisuuden vartiointiin! Tuntuu, että oman (akateemisen ja henkilökohtaisen) taustan vuoksi on helpompaa loiehta esiin mielikuvia ruumiin koon ja muodon vartioimisesta. Oman, itseltä näkymättömiin jääneen etuoikeuden mainio osoitus varmasti onkin, että valkoisuuden vartioimisesta ei tule heti samanlaisia esimerkkejä mieleen.

Riikka: Hyvä huomio tuo, että valkoisuuden vartioinnista tulee vähemmän esimerkkejä mieleen. Ehkä me olemme molemmat suomalaisina,

suomenkielisinä ja ulkonäöltämme ”pohjoismaisina” (oletan nyt sinusta tässä kaikenlaista näiden viestiemme perusteella!) niin turvallisesti valkoisia, ettei meidän tarvitse kauheasti vahtia sitä? Mutta jos olisimme jollain tavalla itsestään selvästi valkoisuudesta eroavia, ehkä tekisimme ”valkoisuustyötä” eli välttäisimme ei-valkoiseksi määritettyjä asioita. Ehkä siksi on vaikea tunnistaa valkoisuuden vartiointia, kun emme itse joudu kauheasti näkemään vaivaa valkoisuutemme eteen? Ja on toisaalta niinkin, etteivät kaikki koe samalla tavalla kaikkien rakenteiden paineen kohdistuvan itseensä tai ympäristöönsä. Osan tekemästään työstä yhteisöönso sopeutumiseksi suorittaa automaattisesti.

Miten tehdä muutosta?

Riikka: Olen omassa opetuksessani alkanut myös miettiä kovasti sitä, kenen tietoa opetan ja miten sitä teen. Olen pyrkinyt ainakin aloittamaan ihan alkeista eli kysymään itseltäni, miten esittelen kaanoneita (jos esittelen), ketkä ovat kaanonissa ja ketkä ulkopuolisina haastajina. Kaanonista muuten muistan myös yhden Leena-Maijan loistavan toteamuksen: Leena-Maijahan on koulutukseltaan taidehistorioitsija, ja hän on kuvannut hienosti sitä, millaista on olla kriittinen opettaja alalla, jolla todella on kaanon ja jolla sen opettaminen on tärkeää. Ajattelen itse, että jos kaanon on kaikkien tunnistama ja tunnustama, sen purkamisestakin voidaan keskustella helpommin kuin silloin, jos yritetään teeskennellä, ettei mitään kaanonia edes ole.

Anna: Taidehistorian kaanonin purkamisesta on muuten kirjoittanut myös Anni Toivonen (2018, 153–154): ”[P]äädyin karsimaan jopa ikoniseksi muotoutuneesta Suomen taiteen kultakauden kaanonista osan tunnetuista miestaiteilijoista pois. Tunsin näin tehdessäni rikkovani vankkumatonta tarinaa suomalaisuudesta ja Suomen taiteesta. Ylitin sisälleni muodostuneen kynnyksen ja mursin oman koulutukseni minuun istuttaneet käsitykset

siitä, mitä Suomen taidehistoria tarkoittaa. Olikin ennen kaikkea itselleni opettavainen ja vaikuttava kokemus uudistaa suomalaisen taiteen kaanon omassa opetuksessani.” Väkevää tekstiä! Ja olen kuulevinani sen taustalta leenamajamaisia aatoksia.

Riikka: Todellakin! Hienosti kirjoitettu ja kuvaa minusta hyvin sitä, miten sukupuoli ja kansallisuus kietoutuvat yhteen. Olen itse pyrkinyt purkamaan opetuksen valkoisia rakenteita lisäämällä muiden kuin valkoisten kirjoittamia tekstejä opetukseeni, mutta se on kyllä onnistunut aika heikosti. Opetukseni poliittisen historian tieteenalalla on eurosentristä, se rakentuu suomalaiselle ja eurooppalaiselle perinteelle. Tähän pitää suhtautua kriittisesti, mutta ei sitä voi ohittaakaan. Olen yrittänyt olla armollinen itselleni opettajana: kun yritän ottaa erilaisia moninaisuuksia opetuksessani huomioon, en todellakaan onnistu kaikessa täydellisesti. Tämäkin on ehkä sellainen kohta, jossa henkilökohtaiset ja rakenteelliset kysymykset risteävät: esimerkiksi tehtävässäni yliopistonlehtorin sijaisena pystyin vaikuttamaan rakenteisiin, kuten siihen, millaisia kirjoja tutkinto-vaatimukseen kuuluu. Samalla rakenteet vaikuttavat minuun: en voi muuttaa kaikkea, en edes sellaista, mikä periaatteessa on minun muutettavissani, jos aion säilyä terveenä ja järjissäni. Samalla mietin sitä, tekevätkö kaikki ehkä minua paremmissa asemissa tieteenalallani olevat vastaavaa työtä, vai jääkö se meille, jotka olemme jo itse marginaalisempia.

Anna: Aivan! Tuntuu tosiaan, että on tärkeää tarkastella omia ajatuksia sekä tunnistaa, että ne ovat kietoutuneet rakenteisiin, ja samaan aikaan toimia rakenteellisten ongelmien korjaamiseksi. Kompiaan myös tuota mitä sanoit, että marginaalissa olevien oletetaan tekevän se työ samalla, kun etuoikeutetut jatkavat samaan malliin, koska ... miksipä he halusivat luopua mukavuusistansa?

Seurasin (ja seurassimme) tänä keväänä verkkoluentosarjaa rakenteellisesta syrjinnästä korkeakoulutuksessa. Sieltä jäi mieleen sosiologi Sahra

Dornickin (2022) käsite ”epistemic task”, jonka tulkitsin pitävän sisällään yhtäältä sen puntaroimisen, miten nykytilanteeseen on päädytty, ja toisaalta yliopistollisen tiedon dekolonisoimisen. Dornickin puheenvuoron perusteella olen hahmotellut tämän tiedollisen tehtävän kattavan 1) oman tiedontuottamisen, eli mitä opetan ja tutkin sekä keiden työhön nojaan; 2) sen huomioimisen, keitä luokkahuoneessa on, keitä oletan siellä olevan ja keiden oletan sieltä puuttuvan; ja 3) omien epämukavuuksien, huomiotta jättämisten, kömpelyyksien sekä suoranaisten syyllisyyden ja häpeän kohtaamisen liittyen rasismiin, olettamuksiin ja ulossulkemisiin.

Mietinkin, voisiko Dornickin ”epistemic task” auttaa silloittamaan yksilöä ja rakennetta jollakin tapaa. Olisiko se mahdollista esimerkiksi tutkimuksessa ja opettamisessa niin, että yhtäältä yksilötasolla kiinnitän huomiota, kenen tuottamaan tietoon nojaan omassa tiedontuotannossa, ja toisaalta ulos maailmaan suunnatussa työssäni annan tietoisesti enemmän sijaa yksille ja vähemmän toisille? Eivät aivan valmiita ajatuksia nämä vielä, mutta ehkä keskeneräisen jakaminenkin voisi olla osa tiedollista tehtävää?

Riikka: Minusta kuulostaa siltä, että ”epistemic task” – tai ”tiedollinen tehtävä”, kuten sitä nimitit – olisi hyvä tapa ajatella sitä monimutkaisuutta, joka liittyy tutkimus- ja opetustyön rodullistettujen eriarvioisuuksien pohtimiseen. Leena-Maija (Rossi 2015, 171) pohtii Paul Gilroy’n ajattelun kanssa keskustellen, millaista ”poliittista potentiaalia” monikulttuurisuudella voisi olla. Jos ihmisten työskentely yhdessä yli historiallisesti rakentuneiden rajojen – kuten kansallisuuden, etnisyyden, sukupuolen tai vammaisuuden ja vammattomuuden – voi muuttaa maailmaa, sitten yliopistoillakin voi olla emansipatorista voimaa. Sekä tiede että yliopistollinen opetus kasvavat yhtäältä ihmisten yhteneväisyyksistä, siitä, miten olemme kaikki kykeneviä kriittiseen keskusteluun ja oppimiseen, että toisaalta erilaisuusistamme, jotka pakottavat ajattelemaan uusiksi. Nyt toistaiseksi on niin, että yliopistot laahaavat perässä suomalaisen yhteiskunnan monikulttuuristumisessa,

koska esimerkiksi maahanmuuttajataustaisia on opiskelijoiden joukossa vähemmän kuin Suomessa yleisesti (Kisnanen 2020). Minusta tilanteen muuttaminen on välttämätöntä paitsi yhteiskunnan myös yliopistojen itsensä vuoksi, jotta niissä voitaisiin viljellä parasta mahdollista ajattelua.

Leena-Maija päättää kirjansa siteeraamalla James Baldwinia (1984, 175, teoksessa Rossi 2015, 172): ”maailma ei ole enää valkoinen eikä se koskaan enää tule olemaan sitä”. Minusta lause on hieno ja toivon, että se olisi totta myös yliopistoilla. Tietysti yliopisto, kuten maailmakaan, ei ole koskaan ollut valkoinen, siis siinä mielessä, että sen piirissä liikkuisi vain valkoisiksi rodullistettavia ihmisiä. Mutta ajattelen lauseen ottavan kantaa siihen, miten vain valkoisilla tai enimmäkseen vain valkoisilla on ollut väliä.

Anna: Kirjasin vasta muistikirjaan, miten rakastan tiedettä ja tutkijuutta juuri uusien oivallusten vuoksi: ”Janoan uusia näkökulmia mutta olenko niille kuitenkaan vastaanottavainen? Varmaan niin pitkälle kuin oma ajattelu pystyy venymään – tai sitten pam! torjuntareaktio. = Rakastan kaikkia niitä uusia näkökulmia mitkä istuvat jo valmiiksi olemassaoleviin uskomuksiini ja kehikkoihini.”

Mikäli en ole ainut laatuani, eli pidän itseäni uteliaana ja avoimena ihmisenä JA samalla törmäilen olettamuksiin, joita en edes olettamuksiksi tunnista (puhumattakaan, että itseään avoimena pitäminen voinee suorastaan edistää olettamusten näkymättömiksi jäämistä, koska eihän *minulla* sellaisia), niin millä tavoin rasismista voitaisiin puhua yliopistolla ja miten toimia yliopistossa antirasistisesti?

Vastauksia minulla ei näihin kysymyksiin ole, mutta ehkä tärkeintä onkin esittää hyviä kysymyksiä (viisas Matero 2022). Jatketaan siis keskustelua.

Kirjallisuus

- Baldwin, James. 1984 (1955). *Notes of a Native Son*. Boston: Beacon Press.
- Dornick, Sahra. 2022. Structural racism in our societies and in Higher Education: Key terms and concepts, intersectional frame, state of research. Puheenvuoro FORTHEM-verkoston verkkoluento sarjassa *White Privilege and Structural Discrimination in Higher Education: Perspectives from Research, Strategies for Change*, 22.3.2022.
- Kisnänen, Natalia. 2020. Jotta yliopisto ei olisi valkoisten klubi. Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2020/jotta-yliopisto-ei-olisi-valkoisten-klubi> (viitattu 17.8.2022).
- Lahti, Janne ja Rinna Kullaa. 2020. Kolonialismin monikasvoisuus ja sen ymmärtäminen Suomen kontekstissa. *Historiallinen Aikakauskirja* 118:4, 420–426.
- Löytty, Olli. 1997. *Valkoinen pimeys: Afrikka kolonialistisessa kirjallisuudessa*. Jyväskylä: Nykykulttuuri.
- Matero, Johanna. 2022. Suullinen tiedonanto 25.4.2022.
- Parikka, Valtteri. 2021a. Syrjintäepäily paljastui Helsingin yliopistossa: Työpaikkaa tarjottiin vain opiskelijoille, joiden sukunimi ”kuulostaa suomalaiselta”. *Hs.fi*. <https://www.hs.fi/kaupunki/helsinki/art-2000008347084.html> (viitattu 10.8.2022).
- Parikka, Valtteri 2021b. Klassikkopelistä rävähti rasismikohu Helsingin yliopistolla: Fuksit pukeutuivat Afrikan tähti -hahmoiksi, opiskelijajärjestö pyytää anteeksi. *Hs.fi*. <https://www.hs.fi/kaupunki/helsinki/art-2000008340488.html> (viitattu 16.8.2022).
- Puhakka, Anna. 2019. Rodullistettujen naisten lihavuusaktivismi internetissä: Hypernäkyvyys ja hypernäkyttömyys kehopositiivisuuskeskusteluissa. *Kulttuurintutkimus* 36:3–4, 3–15.
- Rask, Shadia. 2022. Shadia Raskin kolumni: Hei, olen Shadia, ruskea ja suomalainen. *Yle.fi*. <https://yle.fi/uutiset/3-12363862> (viitattu 10.8.2022).
- Rossi, Leena-Maija. 2006. Heteronormatiivisuus. Käsitteen elämää ja kummittelua. *Kulttuurintutkimus* 23:3, 19–28.
- Rossi, Leena-Maija. 2015. *Muuttuva sukupuoli. Seksuaalisuuden, luokan ja värin politiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Taavetti, Riikka. 2022, ilmestyy. “A Dark Foreign Man”: Constructing Invisible Whiteness in Finnish Sexual Autobiographies from the 1990s. Teoksessa *Finnishness, Whiteness and Coloniality*, toimittaneet Josephine Hoegaerts,

Laura Hekanaho, Tuire Liimatainen ja Elizabeth Peterson. Helsinki: Helsinki University Press.

Toivonen, Anni. 2018. Moniääniset opetusmateriaalit. Teoksessa *Feministisen pedagogiikan ABC. Opas ohjaajille ja opettajille*, toimittaneet Anu Laukkanen, Sari Miettinen, Aino-Maija Elonheimo, Hanna Ojala ja Tuija Saresma. Tampere: Vastapaino, 151–154.

SQS
1/2022

27

Pervopeili
Keskustelua

Anna
Puhakka
ja
Riikka
Taavetti